

DE BLAUWE DIAMANT

Care Santos

De blauwe diamant

Vertaald uit het Spaans
door Jacqueline Visscher

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs
van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel *Diamante azul*. Editorial Planeta, S.A., Barcelona

© Care Santos 2015

© Nederlandse vertaling Jacqueline Visscher /

Uitgeverij Wereldbibliotheek 2018

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Maartje Vermeer

Foto omslag © Sasha / Stringer / Getty Images

Foto auteur © Koos Hageraats

NUR 302

ISBN 978 90 284 2746 4

www.wereldbibliotheek.nl

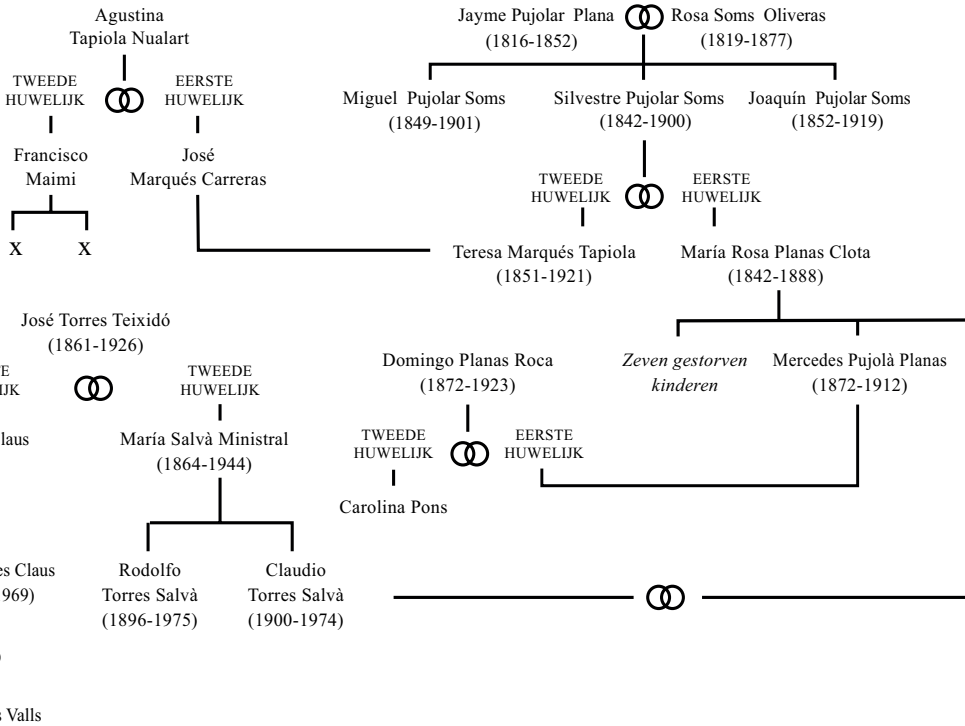
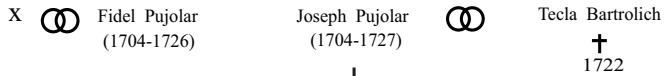
*Schrijven is je iets herinneren
wat nooit is gebeurd.*

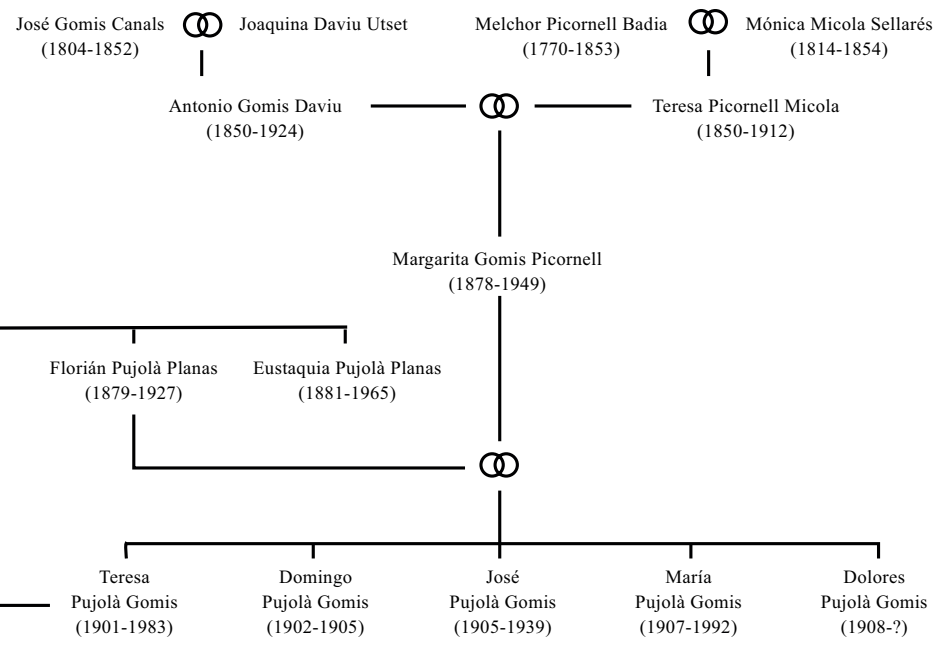
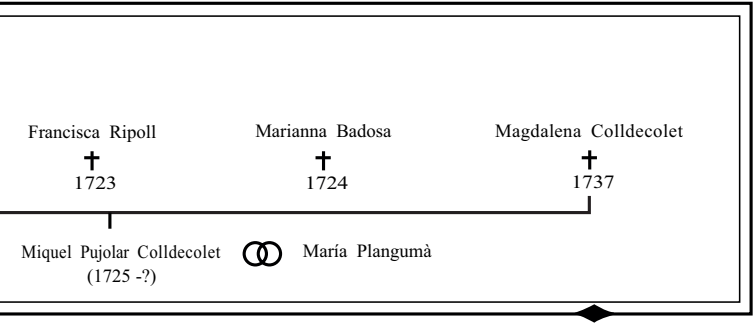
SIRI HUSTVEDT

*Een roman [...] is het leven
om verklaringen vragen.*

JAUME CABRÉ

OUDE TAK VAN DE MASIA IN BATET:

Om te beginnen

Ik ben op veel begraafplaatsen geweest, altijd op zoek naar de herinneringen van anderen. Vandaag kom ik mijn eigen herinneringen bezoeken, met een witte roos in elke hand.

Eerst blijf ik staan bij het graf van mijn oma Teresa. Ze kocht het zelf, een afgelegen plekje, en liet hun beider namen in wit marmer graveren. Hier begroef ze mijn opa, en ze wachtte tot haar tijd gekomen was.

‘Dus wanneer ik doodga, hoeven jullie me alleen maar in het gat te stoppen,’ zei ze vaak.

Mijn oma sprak zonder angst of respect over haar dood. Alsof ze weg zou gaan om een paar kousen te kopen.

Ze koos dit plekje zodat ze niet gestoord zouden worden. Ze wilde alleen zijn met de liefde van haar leven. Iedereen moest beloven dat hier niemand anders begraven zou worden. Nooit. Niemand. Vooralsnog heeft ze haar zin gekregen. Op deze plek, waar het met de jaren drukker is geworden, liggen alleen zij tweeën. Voorgoed alleen, zoals Teresa Pujolà wilde, een vrouw die altijd had gedaan waar ze zin in had. Zelfs na haar dood.

Terwijl ik een roos op de richel leg, heb ik zin mijn oma te vragen waarom ze me nooit over haar vader heeft verteld, en over haar grootvader al helemaal niet, waarom de tijd een fragment uit de geschiedenis heeft uitgehold, alsof het vocht is dat een muur aantast. Maar ik zwijg om niet te zijn als die vrome oude vrouwen die naar het kerkhof komen en de doden hele verhalen vertellen. Ik ken zelfs iemand die ruzie met hen maakt.

Nu loop ik de trap op naar het hoogstgelegen deel, dat ook het oudst is. Het deel dat langgeleden de ‘Begraafplaats van de Spiritisten’ werd gedoopt. Tegenwoordig zijn ze met elkaar verbonden, maar vele jaren

vormde een dikke muur de grens tussen twee onverenigbare werelden: de wereld van de katholieken en die van de goddelozen.

Ik ga naar de oudste graven, de verlaten graven, waar doden liggen aan wie niemand nog denkt. Naamloos vaak, met stenen die zijn aangetast door de tand des tijds, salpeter en mos. Geen bloemen. Op vele graven is de naam van de overledene alleen zichtbaar op de ruimingswaarschuwing: ‘We verzoeken u zich voor die en die datum te melden op ons kantoor om de situatie te reguleren. Anders zien we ons genoodzaakt dit graf beschikbaar te stellen voor verkoop. Hoogachtend, de directie.’

Ik haal een papiertje uit mijn zak waarop ik een nummer heb gnoteerd. Het is niet moeilijk het bijbehorende graf te vinden. Zoals ik al dacht, staat er geen inscriptie op. Geen enkel spoor. Ik leg de roos op het stof. Met mijn vinger schrijf ik in het zand: ‘Silvestre Pujolà Soms. 1842-1900.’

Ik hoor mezelf mompelen: ‘Je had zeker niemand meer verwacht, hè?’

Even verlang ik ernaar het niets over mijn oma Teresa te vertellen: hoe de geschiedenis verderging die Silvestre had ingezet. Hij zou het vast graag willen weten. Dat willen we allemaal, weten hoe de geschiedenis verdergaat. Maar ik hoor de vogels fluiten en houd me liever stil.

Als ik wegga, denk ik aan de woorden van mijn moeder die me hierheen hebben gevoerd.

‘Het laat me maar niet met rust,’ zei ze. ‘Je oma was zo’n kwebbel, en toch zijn er dingen die ze me nooit heeft verteld. Vind je dat niet raar?’

Dat is het inderdaad, geloof ik. Konden we de doden maar vragen stellen.

‘Dus zul jij het moeten doen,’ besloot mijn moeder.

‘Wat?’ vroeg ik.

‘De geschiedenis vertellen, omdat je oma dat niet heeft gedaan zul jij het moeten doen.’

Daartoe dienen romans. Om de doden te laten terugkeren. Om alles wat we zijn kwijtgeraakt terug te vinden.

Daartoe schrijven we. Daartoe ben ik gekomen.

DEEL EEN

Een zak zout

13 augustus 1927

Leeg, donker en vol kaarsen is de salon net een kerk. Van alles wat er stond, rest alleen de wandklok, van donker hout en met een geelgouden pendule, die als altijd de verkeerde tijd aangeeft. Spoedig zal hij stilstaan, want de enige hand die hem opwond is ermee gestopt.

Teresa is de stad zo snel doorgelopen als haar zwangerschap van acht maanden het toeliet. Ze heeft het bericht van een babbelzieke buurvrouw gehoord – ‘Je vader ligt op sterven, meisje’ – en het was haar koud om het hart geworden. Ze was er al bang voor, een verborgen instinct had haar gewaarschuwd, hoe begrijpt ze niet. Ze kon vannacht niet slapen. Iedereen denkt dat het door de baby komt. Alleen zij weet dat ze wordt voortgejaagd door de haast van de dood, niet die van het leven.

Het hart bonst haar in de keel als ze op de deur klopt. Haar jongste zusje doet open. Haar ontzette blik is als een muur die haar de weg verspert.

‘Laat me erdoor, Dolores,’ beveelt ze, gedecideerd, en met een uitdrukking die geen tegenspraak duldt.

Het jongste zusje aarzelt, stottert van schrik.

‘Wweet... weet mama ervan? Weet ze dat je hier bent?’

‘Vertel jij het haar maar, als je dat wilt.’

‘Ze is niet thuis.’

‘Reden te meer om me binnen te laten, kleintje.’ En omdat het meisje geen aanstalten maakt, verheft Teresa haar stem. ‘Doe wat ik zeg!’

Dolores weet niet wat ze moet doen. Teresa wacht haar besluit niet af. Ze schuift haar zusje opzij, loopt het halletje en vervolgens de gang door naar de woonkamer. Ze is een vrouw van zesentwintig jaar, vastberaden, zelfverzekerd. Volstrekt het tegendeel van haar schuchtere zusje, dat nog achttien moet worden.

Ze is hier niet meer terug geweest nadat ze was weggevlucht, bijna drie jaar geleden. Drie jaar pas, maar het lijkt een eeuwigheid. Ze schrikt van de religieuze geur in huis, maar erger nog van het totale gebrek aan leven. Hier is helemaal niets meer. Slechts een bed midden in het vertrek, bij de grote ramen, waarvan de luiken gesloten zijn. Alles is schemerdonker. Het is heel warm. Op de patio heerst louter stilte.

In de kamer bevinden zich, naast Dolores, ook haar zusje María en haar broer José, die het chauffeursuniform van basketbakkerij Font draagt. Zijn formele kledij benadrukt de ernst van het moment. Iedereen staat, want stoelen zijn er niet, alleen het bed waarin Florián Pujolà moeizaam ademhaalt.

‘Waar zijn de meubels?’ vraagt de oudste zus.

‘Ze hebben overal beslag op gelegd,’ antwoordt María.

‘Beslag?’ herhaalt ze, ongelovig.

‘Om de schulden te betalen,’ zegt de broer.

‘Wanneer was dat?’

‘Gisterochtend. Het heeft moeite genoeg gekost om ze over te halen het bed te laten staan.’

Haar vader ligt daar met gesloten ogen en verstarde handen. Hij is nog jong, slank, met een breed voorhoofd en een serene blik. Hij wordt verteerd door een kwaal die niemand kan duiden.

Teresa loopt naar hem toe, pakt zijn hand, mompelt slechts één woord vlak bij zijn oor.

‘Papa...’

Florián Pujolà doet zijn ogen een klein stukje open. Zijn oogleden zijn loodzwaar. Als hij zijn dochter ziet, verandert zijn gezichtsuitdrukking van doodsbereusting in opperste vreugde.

‘Teresa... wat fijn dat je gekomen bent. Wat zie je er goed uit!’

Teresa legt een koele hand op het gloeiend hete voorhoofd van haar vader. Ze kust hem, terwijl ze zijn hand vasthoudt. Florián kijkt naar de dikke buik van zijn dochter.

‘Ik zal hem niet geboren zien worden.’

Teresa antwoordt niet. Ze probeert te glimlachen. Het lukt niet. Ze verbergt haar tranen door haar blik af te wenden naar de lege wanden.

‘Het is allemaal heel anders dan toen je wegging,’ zegt de vader.

‘Ja.’

‘De piano wilde niet weg. Er waren tien man nodig om hem mee te nemen.’ Florián vertrekt zijn mond tot een trieste grimas en wijst naar contouren die het instrument op de wand heeft achtergelaten, als een fantoom. ‘De klok hebben ze laten hangen. Ze waren er bang voor. Ze zeiden dat hij behekst is, die idioten.’ Hij valt even stil, om krachten op te doen. ‘Alles is verloren gegaan.’

‘Vermoei uzelf niet, vader. Alles zal terugkeren.’

‘Ik niet. Ik kom niet terug. Ik ben heel moe.’

In de stilte klinkt het tiktakken van de klok net zo zwaar als de ademhaling van de verver.

‘Als je een jongen was geweest, Teresa...’ Weer een pauze, om de hypothese voorbij te laten gaan, om even in de droom te verkeren en hem weer te laten vervliegen. ‘Je ziet er beter uit dan ooit, meisje!’

De vrolijke kleuren van Teresa’s zomerjurk steken schril af tegen dit donkere toneel.

‘Hebt u honger? Zal ik een beker melk voor u halen?’

‘Ik wil niets...’ mompelt hij, en herinneringen laten hem zijn ogen openen. ‘Herinner je je Tomasa nog? Wat een geluk dat ze deze puinhoop niet hoeft mee te maken.’

‘Put uzelf niet uit, vader. Doe uw ogen een poosje dicht.’

Florián Pujolà gehoorzaamt zijn dochter. In het schemerdonker lijkt hij de geuren van Tomasa’s kookkunsten op te vangen, het geluid van potten en pannen te horen. Ook het gezang van de vogels, ver maar zuiver. Zijn blauwe diamant, zo oogverblindend, zo bijzonder, verschijnt in het centrum van zijn geheugen. De vele uren die hij in zijn leven naar hem heeft zitten kijken.

De verver staat erbij stil dat zijn leven bovenal blauw is geweest. Hij verheugt zich over die ontdekking. Het ontlokt hem een glimlach. Zijn laatste vredige moment is eveneens blauw. Licht en transparant blauw als zijn ogen. De ogen die hij tegenover zich ziet, zijn eigen ogen, de ogen van zijn vader en van de vele voorouders die van ver gekomen waren. Een familie-erfenis, overgegaan in de nu sombere blik van zijn Teresa.

‘Waarom is het hier zo donker? Zo troosteloos.’ Teresa staat op en opent de vensterluiken.

De vlammen van de grote kaarsen, die verspreid in de kamer staan, flakkeren.

De volièrre op de patio, een aloude liefhebberij van haar vader, eens bevolkt door tientallen vogels, is bijna leeg. Er is nog maar één exemplaar: de blauwe diamant.

‘Waar zijn de vogels?’ vraagt de oudste zus.

María antwoordt: ‘Vader heeft ze laten gaan. Hij zette de deur open en keek toe hoe ze wegvlogen.’

‘Het was het laatste wat hij deed voordat hij in bed ging liggen,’ vult Dolores aan, die behoorlijk overstuur is.

Teresa loopt naar de grote kooi. Ze ziet dat de deur openstaat. Het is alsof de blauwe diamant begint te bewegen en te fluiten als hij haar hoort. Het geluid klinkt hoog en kort, net gejangk. Teresa vraagt zich af waarom hij niet is wegvlogen, zoals de andere vogels.

‘Bleef je liever hier bij hem, schatje? Jij houdt ook van hem, hè?’

Ze doet de volièrredeur dicht en gaat de salon weer binnen. Ze besluit dat de luiken beter dicht kunnen.

Plots begint de wandklok te slaan. De slagen volgen elkaar ononderbroken op, ze hebben niets te maken met de uren: lang, doordringend, zwaar. Iedereen hier weet wat ze betekenen. De jongere zusjes schrikken, smoren een kreet, slaan hun handen voor het gezicht, brengen ze naar hun borst.

‘Ik ga moeder halen,’ zegt Dolores, ‘ze is in de Santa María aan het bidden.’

Zoals altijd, denkt Teresa, en ze vraagt een laken om haar vader mee te bedekken.

‘Zeg maar niet dat Teresa hier is,’ zegt de middelste zus.

‘Zeg het wel,’ weerspreekt Teresa haar. ‘Ik ben niet bang voor moeder, niet meer. En doof in godsnaam die kaarsen.’

Wanneer de klok ophoudt, vraagt Teresa José de dokter te halen. Ze troost haar jongere zusjes, die in elkaars armen staan te huilen. Ze neemt voorgoed afscheid van deze kale plek. Voordat ze weggaat, haalt ze de klok van de wand om hem mee te nemen. Niemand protesteert. Ze zijn eerder opgelucht.

Dus dit was alles. De verver Florián Pujolà Planas, achtenveertig jaar

oud, een man zonder geluk, zoon van Silvestre Pujolà – eveneens ver-
ver – en María Rosa Planas, ongelukkig getrouwd met Margarita Gomis
Picornell, die hem vijf kinderen heeft geschonken, twee jongens en drie
meisjes, van wie er vier in leven zijn gebleven, allen hier aanwezig, is na
een veel te triest en gehaast leven gestorven, vandaag, de dertiende au-
gustus om veertien uur en dertig minuten van het jaar 1927, ten gevolge
van een vage kwaal die de familie tientallen jaren gespreksstof zal ople-
veren.

Op de officiële verklaring vult de arts in: ‘Longtuberculose’, louter en
alleen omdat hij toch iets moest opschrijven.

Aan het andere uiteinde van deze geschiedenis, in een tijd en ruimte waar niemand nog aan denkt of over praat, bevindt zich een vrouw die kapot is van woede en verdriet. Op de achtergrond verheft zich fier een *masia*, een typisch Catalaanse hofstede, te midden van deze onherbergzame gronden, hoogmoedig, ongenaakbaar. Boven dat alles zien we de hemel en de wolken, en nog verder daarboven zou God zich moeten bevinden, maar God raakt de weg nogal eens kwijt en op Hem kun je je beter niet verlaten. De vrouw blijft staan op de geplaveide patio – de verdwijnende zon lengt de schaduwen – en kijkt hoe een Pujolar zich verwijdert. Ze balt haar vuisten. Haar stem trilt wanneer ze met een hier niet eerder vertoonde woede uitroept:

‘Geliefd bloed van de Heilige Sabina, ik vraag je de gunst van de wraak. Vervloek het geslacht van de man die zich verwijdert. Maak dat al zijn kinderen en kleinkinderen en achterkleinkinderen en achterachterkleinkinderen jong zullen sterven, aan ziekten of in oorlogen, op een leeftijd dat ze hun zaad nog kunnen verspreiden. Maak dat hun zaad geen wortel schiet en dat het zo doorgaat tot elk spoor van zijn geslacht is uitgewist, tot van zijn achternaam geen herinnering meer rest op deze aardbodem. Ik vraag het je in naam van de waarheid en de gerechtigheid, en van allen die ooit zijn bedrogen of verraden. Als tegenprestatie zal ik elke nacht om twaalf uur zout strooien in het portaal van mijn vijand en zal ik elke zondag na de mis van elf uur een grote waskaars aansteken. Ik zweer deze beloften tot aan mijn laatste dag na te komen, op God en op de engelen en op alles wat heilig is, amen.’

2 februari 1920

De verlovingsceremonie begint stipt om half vijf, zoals alle betrokkenen verwachten. In de salon van de verver Pujolà verschijnen de weduwe van notaris Sust, genaamd Ramona, een magere vrouw gekleed in strenge rouw voor wie de mode en alle wereldse genoegens voorbij waren op het moment dat haar echtgenoot de geest gaf, precies zestien jaar geleden. Ze wordt vergezeld door haar enige zoon, Casimiro Sust, een advocaat die studeert voor notaris en die nooit enige reden ziet om zijn moeder tegen te spreken. Naast hem een rimpelig oud vrouwtje met wit haar en vochtige ogen, ze stelt zich voor als 'de voedster van de jongen' en dommelt meteen na aankomst weg in de warmte van het zonnetje dat door het raam binnenvalt.

Tegenover hen hebben we doña Margarita – die vandaag glimlacht omdat ze nerveus is en omdat het gepast is – en don Florián, die speciaal hiervoor en tegen zijn gewoonte in de ververij heeft gelaten voor wat ze was en die zich van zijn vrouw van onder tot boven heeft moeten omkleden. Hij heeft het haastig gedaan, onder protest, zonder de reden ervan echt te begrijpen. Nu doet hij alsof hij hier al de hele dag zit, in de fauteuil en met zijn benen over elkaar geslagen, terwijl hij de zon voorbij ziet trekken. Hus, de administrateur, is er ook, hij heeft de afgelopen achttien jaar geen enkele belangrijke bijeenkomst van meneer gemist, die hem als zijn rechterhand beschouwt. En slapend op het tapijt, onverschillig als een godheid, hebben we de kat, wit, schoon, doorvoed, majestueus. Zijn naam is Kat, want dieren een naam geven is hier in huis niet de gewoonte. We sluiten de lijst af met het meisje. Ze zit tussen haar ouders in, met de uitstraling van een verstrooide engel. Ze draagt een mauve japon die tot haar enkels reikt, het haar bijeengebonden met een strik en een omslagdoek over haar schouders. Misschien

is ze nerveus, dat valt moeilijk te zeggen, zoals ook de gevoelens van een sfinx moeilijk te interpreteren zijn. Ze is heel mooi, en die deugd zorgt ervoor dat haar elk minpuntje bij voorbaat vergeven is; ook dat ze zo lang heeft gewacht met het bezoek te begroeten en haar moeder haar een seintje heeft moeten geven. Toen zei ze gehoorzaam: ‘Goede-middag, doña Ramona.’

En doña Ramona antwoordde: ‘Insgelijks, mijn lieve kind.’

En dat ‘mijn lieve kind’ blijft in de lucht hangen, stemt iedereen tot nadenken, terwijl Pepa de chocolade met cake serveert, zo’n lekker grote cake, diezelfde morgen gekocht bij banketbakker Josep Oms.

De heer des huizes behoort als eerste het woord te nemen. Aangezien Florián geen aanstalten maakt, helpt Margarita hem met een verholens chop.

‘Vandaag is een grote dag,’ begint de verver, die zijn toespraak heeft geoefend, ‘en om te beginnen wil ik zeggen dat het me zeer verheugt dat u bij mij thuis bent, dat u vanaf heden als uw eigen huis kunt beschouwen.’

‘Vindt u de chocolade lekker?’ onderbreekt doña Margarita hem, terwijl ze haar toekomstige medeschoonmoeder aankijkt.

‘Zeker, mevrouw, erg lekker. Is hij bereid met water?’

‘Met melk.’

‘Dat proef je. Neem het mijn zoon niet kwalijk, hij is geen zoetekauw.’

Casimiro Sust heeft de kop onaangeroerd teruggezet op het tafeltje. Hij heeft de zon al zo lang niet gezien dat hij bleek is als een vissenbuik. En hij moet nog minstens twee jaar met zijn neus in de boeken zitten voordat hij op kan voor de vergelijkende examens en een ander kleurtje kan opdoen.

‘Vindt u het goed dat we eerst de praktische zaken bespreken?’ vraagt Florián. ‘Ik zal niet ontkennen dat mijn compagnon en ik heel goede zaken hebben gedaan tijdens de Grote Oorlog. Er is dus geen reden om te beknibbelen voor mijn oudste dochter. Ik weet niet of ik hetzelfde zal kunnen doen bij de twee jongsten, want er is een verandering gaande.’ De twee vrouwen zijn vol verwachting. De voedster knikkebolt, met de spinnende kat aan haar voeten. ‘Ik had vijfduizend peseta in gedachten.’

De hoeveelheid blijft als een nevelsliert in de lucht hangen. Ze ver-